

Robin Edina, Seidl-Péché Olívia (szerk.)

Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg. Korpuszalapú fordításkutatás Magyarországon

(Budapest: *ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Programjának,
MANYE Fordítástudományi Szakosztály,
2020. ISBN: 978-615-00-7338-5*)

Szlávik Szilárd

E-mail: szlavik.szilard@gmail.com

A Fókuszban a fordított és tolmácsolt szöveg: Korpuszalapú fordításkutatás Magyarországon című tanulmánykötet 2020-ban jelent meg az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola Fordítástudományi Doktori Program, valamint a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete Fordítástudományi Szakosztályának kiadásában.

A kötet szerkesztője Robin Edina, aki PhD-fokozatát 2015-ben szerezte meg az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola Fordítástudományi Doktori Programjában (kutatási témája a lektorálás és a fordítási univerzálék kapcsolata volt), és azóta az ELTE BTK Nyelvi Közvetítés Intézete Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének oktatója, valamint Seidl-Péché Olívia, aki PhD-fokozatát 2012-ben ugyanott szerezte (kutatási témája a fordított szövegek számítógépes összevetése, illetve autentikus és fordított szövegek lexikai kohéziós mintázatának összehasonlítása volt), és jelenleg a BME GTK Idegen Nyelvi Központjának oktatója.

A tanulmánykötet összeállításának célja, hogy bepillantást nyújtson a magyar fordítástudomány korábbi és aktuális korpuszalapú kutatásaiba és azok eredményeibe. A kötetben megjelent tanulmányok az ország számos felsőoktatási intézményét képviselő kutatók tollából származnak, az Eötvös Loránd Tudományegyetemtől kezdve a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen, a Budapesti Gazdasági Egyetemen, a Károli Gáspár Református Egyetemen és a Szent István Egyetemen át a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskoláig. Neves szakemberek munkái mellett a mű számos doktorandusz számára is lehetőséget nyújtott, hogy kutatási témájukat megismertethessék az érdeklődőkkel.

A tanulmánykötet négy részből áll: *Bevezetés*, *A korpuszalapú fordítástudomány elméleti kérdései*, *Empirikus kutatások* és *Recenziók*. A *Bevezetés*ben a szerkesztők *Korpuszalapú fordításkutatás Magyarországon* című tanulmányát olvashatjuk. Ez a tanulmány tulajdonképpen a kötet előszavának és egyben alapos ismertetőjének is tekinthető. A hazai kutatási körkép felvázolása után a szerzők bemutatják a Pannónia Korpuszt, amely a kötetben szereplő tanulmányok nagy részéhez biztosította a vizsgálandó szövegeket. Ezután röviden összefoglalják a tanulmánykötet felépítését és a benne található tanulmányok tartalmát, amivel nagy segítséget nyújtanak azoknak, akik esetleg csupán valamely részterületre vonatkozó tanulmányokat keresnek, hiszen a kiadvány nemcsak fordított szövegekkel, hanem tolmácsolással kapcsolatos kutatásokat is tartalmaz.

A második fejezetben (*A korpuszalapú fordítástudomány elméleti kérdései*) három tanulmánnyal találkozunk. A legelső tanulmány szerzője Klaudy Kinga professzor asszony, az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjának vezetője, akit emellett a magyar fordítástudomány megteremtőjeként tartunk számon. *Visszatekintés egy korai korpuszelemzésre* című tanulmányában az 1980-ban kandidátusi értekezésésként benyújtott kutatására emlékszik vissza. A kutatás különlegessége, hogy Klaudy az oroszról magyarra fordított és az autentikus magyar tudományos szövegeket az akkori lehetőségeknek megfelelően, kézi elemzéssel vizsgálta. Elemzéseinek eredménye arra utal, hogy bizonyos grammatikai mutatószámok, mint a mondatok és mondategységek hosszúsága, szerkesztettsége, mélysége és bővítettsége, illetve az aktuális tagolás tekintetében eltérések fedezhetők fel a fordított és az autentikus szövegek között.

A fejezet második tanulmányának szerzője Balaskó Mária (egyetemi docens, ELTE Savaria Egyetemi Központ), akinek kutatási területeihez tartozik a fordítástudomány, a korpusznyelvészet, a lexikális grammatika és az interkulturális kommunikáció. *Korpuszalapú fordítástudomány, és ami mögötte van* című munkájában bemutatja, hogy a korpusznyelvészeti eszközök hogyan alkalmazhatók a fordítás útján létrejött szövegek vizsgálatában.

A harmadik tanulmányt, melynek címe *Korpuszalapú fordításkutatás: lehetőségek és nehézségek. Fókuszban a korpuszépítés és a korpuszalapú elemzés*, a kötet egyik szerkesztője, Seidl-Pécs Olívia készítette. A szerző a jelen tanulmányban arra hívja fel a figyelmet, milyen szempontokat szükséges figyelembe venni korpuszalapú kutatások megtervezése, illetve korpuszépítés során.

A tanulmánykötet harmadik fejezete (*Empirikus kutatások*) nyolc tanulmányból áll. Az első cikk eredeti, angol nyelvű változatának szerzője Pápai Vilma, az egykori Szent István Egyetem (ma Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem) korábbi oktatója. A kiadványban megjelent tanulmány a szerző 2004-ben, angol nyelven megjelent művének fordítása (fordítók: Heltai Edit Fruzsina, Juhász Dóra, Kis Elizabet, Nagy Laura, Szász Barna – az ELTE FTT korábbi mesterszakos hallgatói). A tanulmány, melynek címe *Explicitáció – a fordítás univerzális jellemzője?*, egy angol–magyar nyelvű, párhuzamos korpuszon és egy magyar nyelvű autentikus szövegekből álló, összehasonlítható korpuszon végzett elemzések segít-

ségével mutatja be a fordítási folyamatban végbemenő explicitációra és a fordítás eredményének explicitására vonatkozó szabályszerűségeket.

A második empirikus tanulmány Mány Dániel munkája, aki 2021-ben szerzett PhD fokozatot az ELTE BTK NYDI Fordítástudományi Doktori Programjában. *Idegen szavak félautomatikus elemzése autentikus és fordított orvosi szövegekben: fordítási stratégiák angolról franciára és magyarra fordított betegájékoztatók tükrében* című cikkében a szerző orvosi terminusok fordításait vizsgálja az idegen szavak jelenségének tükrében. A kutatás eredménye arra utal, hogy a vizsgált, autentikus angol nyelvű szövegekre kevésbé jellemző az idegen eredetű terminusok használata, mint a magyarra vagy franciára fordított szövegek esetében, emellett Mány hat fordítási stratégiai eljárást is azonosít: a terminus megtartása, a terminus megtartása zárójeles magyarázattal, kihagyás és helyettesítés, köznyelvi szó használata, a terminus átváltása, valamint a terminus megfeleltetése másik terminussal.

A harmadik cikk szerzője Dankó Szilvia, az ELTE Fordítástudományi Programjának hallgatója, aki egyben a Pannónia Korpuszprojekt tagja is. A szerző tanulmányában, melynek címe *Szógyakoriság korpuszalapú vizsgálata: autentikus és célnyelvi magyar szórakoztató irodalmi szövegek összetevése*, irodalmi szövegek segítségével próbálja meg feltárni a magyar nyelv lehetséges „egyedi” elemeit (Tirkkonen-Condit 2002), amelyek a vizsgálat alapján gyakoriságukat tekintve a legnagyobb eltérést mutatják a fordított és nem fordított szövegekben. A vizsgálat során a szerző Chesterman (2007) módszerével, gyakorisági minta alapján (a posteriori) dolgozik.

A következő, negyedik tanulmány Nagy Annamária Lilla *A szógyakoriság gépi vizsgálata szövegekben: terminusok és műszaki formulaszerű elemek* című műve. A szerző, aki ugyancsak az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjának hallgatója, egy korábbi kutatásának eredményei alapján igyekszik vizsgálni a műszaki szövegek terminológiakezelését és szóalkotási jellemzőit. A közölt tanulmány korpuszalapú gépi szógyakorisági vizsgálat (Pannónia Korpusz) eredményeinek segítségével próbálja feltárni a műszaki szövegek szógyakoriságának sajátosságait. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a fordított műszaki szövegek a vizsgált szempontok tekintetében inkább a forrásnyelvi szöveghez hasonlítanak és nem az autentikus magyar szövegekre.

A kötetben szereplő, ötödik empirikus kutatás címe *Az indiai vallási irodalomban használatos beszélőjelölő igéjének magyar fordítása*. A szerző, Bakaja Zoltán, a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola tanársegéde és az ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskola doktorjelöltje. A kutatás bemutatja, hogy a *Bhagavad-gītā* szövegében (szanszkrit) a beszélőjelölő *uvāca* szó milyen formában fordul elő magyar fordításokban, illetve hogy milyen hatása van annak, ha a magyar fordítás angol közvetítőnyelven keresztül készült. Emellett arra a kérdésre keresi a választ, hogy melyik magyar ige lehet a legmegfelelőbb a beszélőjelölő fordítására.

A következő cikk Malaczkov Szilvia (a Budapesti Gazdasági Egyetem oktatója és az ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program hallgatója) tanulmánya,

melynek címe *A vonatkozó névmások használata feliratokban: TED-előadások magyar nyelvű összehasonlítható korpuszának vizsgálata*. A kutatás egy jelenleg is formálódó nyelvváltozat, a digilekt fordítástudományi vizsgálatával foglalkozik, és önkéntes TED-fordítók által készített feliratok nyelvhasználatát hasonlíttja össze autentikus, magyar TED-előadások nyelvezetével, illetve a standard nyelvhasználattal. A fő vizsgálati kérdések a vonatkozó mellékmondatok, valamint vonatkozó névmásos kifejezések előfordulásával állnak kapcsolatban. A vizsgálatok során Malaczkov kimutatta, hogy a fordított szövegek több mellékmondatot tartalmaznak, mint az autentikus magyar nyelvű szövegek, és arra következtet, hogy a feliratok az írott beszétnyelviség sajátosságait tükrözik.

Szegh Henriett (az ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program hallgatója) *Harmadik kód a tolmácsolásban: létezik tolmácsolási szöveg? Intermodális korpuszok és esettanulmány* című cikke a kötet hetedik empirikus tanulmánya. A mű Szegh 2017-ben elkezdett kutatási projektje második szakaszának eredményeit mutatja be. A szerző azt vizsgálja, hogy létezik-e a „tolmácsolási szöveg”, illetve milyen univerzális tulajdonságok jellemezhetik. A bemutatott szakaszban Szegh intermodális elemzést végez, statisztikailag vizsgálja és kvalitatív szempontból elemzi egyazon szöveg fordított és tolmácsolt változatát is. A vizsgálat alapján Szegh azt állapítja meg, hogy a tolmácsolt szövegek a forrásnyelvi szöveghez képest egyszerűbbek és implicitebbek.

A kötetben szereplő utolsó empirikus kutatás Götz Andrea (a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója, az ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program korábbi, PhD fokozatot szerzett hallgatója) *Diskurzusjelölők és kötőelemek a magyar szinkrontolmácsolás és eredeti diskurzusban* című cikke. Feltáró jellegű kutatásában magyar nyelvű szinkrontolmácsolás szövegek diskurzusjelölőit és pragmatikai jellemzőit vizsgálja. Elemzéseit egy angol–magyar párhuzamos korpusz és egy nem tolmácsolás magyar szövegekből álló összehasonlítható korpusz segítségével végzi, amelyek európai parlamenti felszólalásokból épülnek fel. A szerző arra a kérdésre keresi a választ, hogy mennyire befolyásolja a forrásszöveg a magyar tolmácsolás pragmatikai és diskurzusjelölőit, és végül arra az eredményre jut, hogy a vizsgált elemek a tolmácsolás szövegekben többnyire hozzáadás eredményei, illetve arra, hogy a tolmácsolás szövegek ritkábban tartalmaznak ilyen elemeket, mint a nem tolmácsolás.

A tanulmánykötet utolsó szakaszában két recenziót találunk. Az elsőt Benedek Enikő (ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program) készítette Mariachiara Russo, Claudio Bendazzoli és Bart Defrancq 2018-ban, Szingapúrban, a Springer jóvoltából megjelent *Making Way in Corpus-based Interpreting Studies* (ISBN: 978-981-10-6198-1) című tanulmánykötetéről, a második recenzió szerzője Klenk Márk (ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék), aki Claudio Fantinuoli és Federico Zanettin (szerk.) *New directions in corpus-based translation studies* című kötetét mutatja be, amely 2015-ben jelent meg Berlinben, a Language Science Press gondozásában (ISBN: 978-3-944675-83-1).

